

5. http://yaca.yandex.ua/yca/cat/Business/Marketing_and_Advertising/Marketing/2.html

УДК 366.63

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МАС-МЕДІА ПРАВА В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Шурупова К.В., к.ю.н., доцент кафедри філософії і соціальних наук ДВНЗ «Криворізький національний університет»

Постановка проблеми. У багатьох країнах світу активно йде формування інформаційного суспільства – суспільства, де кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи особистому і суспільному розвитку та підвищуючи якість життя із застосуванням електронно-цифрових технологій та телекомунікацій. В нашій країні Основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007-2015 роки були затверджені Законом України від 09.11.07 р. № 537-V.

Одним із важливих аспектів реалізації мети і завдань становлення та розвитку інформаційного суспільства є різноманітні засоби масової інформації, мас-медіа. Вони, по суті, визначають зміст (контент) багатьох напрямів і видів інформаційної діяльності в суспільстві. Враховуючи важливість для нього мас-медіа, вони визначені і як складова правовідносин із відповідним відображенням у нормативно-правових актах: законах та підзаконних документах органів виконавчої і судової гілок влади. Зазначене дозволяє констатувати факт, що суспільні відносини щодо мас-медіа є предметом права у розумінні його як сфери суспільних відносин; як напряму наукових досліджень.

Критична маса інформації, знань, нормативно-правових актів дозволяє висловити позицію про формування в праві такого феномену, що можна умовно визначити як мас-медіа право - право про засоби масової інформації (далі - ЗМІ). Разом з тим, постає питання про реалізацію такого права і захисту його від порушень.

Аналіз останніх досліджень. Актуальність проблематики щодо мас-медіа права має важливе значення як для правотворчості (зокрема, розробки проекту Кодексу України про інформацію), так і для правозастосування (доступ мас-медіа груп до інформації), а також для правової освіти та юридичної науки (зокрема, для розвитку теорії інформаційного права). Проблематиці, пов'язаній із формуванням цього права, присвячено ряд публікацій, серед них пропонується звернути увагу на праці таких дослідників, як Беляков К., Брижко В., Кузнєцова О., Маєр Т., Петрова Н., Погорелова І., Приступенко Т., Якубенко В. [1 - 9] та ін.

Проте, дослідники мас-медіа права, розглядаючи окремі фрагменти правовідносин, регулювання діяльності ЗМІ, не приділили уваги визначенню його структури та місця в системі права, зокрема, як системи знань і як системи наукових досліджень. Крім того, не визначеними залишаються аспекти адміністративної відповідальності посадових осіб за ненадання або несвоєчасне надання інформації представникам мас-медіа.

Мета публікації: визначення сутності та змісту мас-медіа права як підгалузі у спеціальній частині інформаційного права, розкриття поняття адміністративної відповідальності посадових осіб за ненадання або несвоєчасне надання інформації представникам мас-медіа.

Результати дослідження. Вирішення завдань та обґрунтування отриманих результатів дослідження пропонується почати з визначення такої категорії, як “мас-медіа”. Ця категорія в Україні переважно широко застосовується у приватноправових відносинах та науковій і навчальній літературі. Різні автори пропонують різне розуміння цієї категорії. Враховуючи зазначене, пропонується онтологічний підхід до з'ясування її змісту. При цьому пропонується розділити її на дві змістовні складові: мас і медіа.

Складова “мас” – є скороченням від латинського слова “масовий” (чи “масові”, або “маса”), що відображає сутність безлічі, великої кількості, широкої аудиторії, такого, що розраховано на велику кількість людей, учасників суспільних відносин, інтелектуальної дії, поширення, зокрема повідомлень, як відомостей, даних, сигналів, кодів тощо у статусі інформації через комунікацію.

При цьому під інформацією пропонується розуміти результат аналітико-синтетичної чи евристичної інтелектуальної (розумової) діяльності певних суб'єктів суспільних відносин, об'єктивізованої із застосуванням певних технологій комунікації (звукових, зорових, знакових, образних, паперових, електричних, електронних тощо). Змістовно інформація є формою відображення змісту даних, відомостей і т.д. За сутністю інформація має суб'єктивні чинники: вона має ознаки цікавості, потрібності, значимості для певної групи людей. В той же час, певні дані, відомості, повідомлення тощо для іншої групи людей можуть бути шумом, а отже – не інформацією.

Під комунікацією пропонується розуміти спілкування, передачу інформації між людьми, у тому числі на великих відстанях (телекомунікацію).

Складова “медіа” – є похідним терміном з латинської мови, що відображає посередника, посередництво, зокрема в суспільних відносинах щодо передачі інформації.

На зазначених положеннях як методологічних пропонується визначення мас-медіа як масового посередництва ЗМІ у комунікації в суспільстві із застосуванням певних загальнодоступних технологій.

Під технологіями в інформаційних чи комунікаційних суспільних відносинах пропонується розуміти технічно зумовлені методи, способи створення (об'єктивізації), передачі, отримання та застосування інформації.

Мас-медіа право, його основний зміст пропонується визначити із загальних положень теорії права.

Мас-медіа право – це суспільні відносини, пов'язані із засобами (технологіями) інформації, розраховані на велику кількість людей у їх комунікації, у тому числі за контентом (змістом), на великі відстані (телекомунікації).

За сутністю мас-медіа право пов'язане з правовідносинами щодо інформації, діяльністю щодо її збору, обробки, передачі, доступу, отримання та застосування. Це дозволяє говорити про його належність до такої комплексної галузі права, як інформаційне право, права, що має основним (визначальним) своїм предметом (об'єктом) правовідносин – інформацію. З цього випливає питання щодо визначення статусу та місця мас-медіа права у структурі інформаційного права.

Методологія теорії сучасного інформаційного права базується на концепції визначення у ньому трьох частин: загальної, особливої та спеціальної. У загальній частині структуруються основні інститути (їх положення) щодо особливої та спеціальної частин. В особливої частині визначаються (інституціонуються) нормативи (норми) правил суспільних відносин за суб'єктною ознакою: права, обов'язки, зобов'язання людини (особи, громадянина), суспільства, держави, міжнародного співтовариства в їх інформаційній сфері. Спеціальна частина інформаційного права на основі загальної та особливої його частин структурується за такою об'єктною ознакою, як напрями та види діяльності щодо інформації – інформаційної діяльності.

Серед цих видів діяльності, поряд із взаємопов'язаними між ними інформатизацією, телекомунікацією та інформаційною безпекою, значний масив норм правил поведінки займають правовідносини, пов'язані з мас-медіа. Інституціонально вони структуровані умовно за технологічною ознакою засобів, технікою їх об'єктивізації, зокрема: преса, друкування, радіомовлення, телебачення, кінематографія тощо. Це дозволяє на теоретико-правовому рівні вести мову про наявність ряду інститутів мас-медіа права: права про друковані ЗМІ (пресу), тісно пов'язаного з ним видавничого права; права радіо і телебачення (чи телерадіоправо); права кінематографії (кінематографічне право); права про інформаційні агентства.

З бурхливим розвитком Інтернету як засобу телекомунікації відмічається тенденція до інтеграції зазначених вище провідних інститутів мас-медіа права з Інтернетправом. Як комплексний інститут інформаційного права це можна умовно назвати Інтернет-мас-медіа

право. Тобто спостерігається трансформація і конвергенція через електронні (комп'ютерні) засоби телекомунікації. Зазначені міркування дозволяють їх структурувати в систему у складі спеціальної частини інформаційного права. Але структуризація правовідносин все ж пропонується під умовною назвою саме «мас-медіа право». При цьому створюється методологічна можливість агрегації до цього права певних норм правил поведінки в інформаційному просторі суспільства як підінститутів.

Всі підінститути мас-медіа права мають комплексні ознаки, що пов'язані з відповідними інститутами провідних галузей права: конституційного, адміністративного, цивільного та кримінального. Мас-медіа право та його підінститути також пов'язані з рядом комплексних галузей права: трудовим, господарським, фінансовим та іншими. Мас-медіа право через інституціональні ознаки має зв'язки із рядом спеціальних галузей права, зокрема: податковим, бюджетним та ін. Мас-медіа право має зв'язок з рядом міжгалузевих комплексних інститутів: правом інтелектуальної власності (у його складі – авторським правом та окремими інститутами промислової власності), рекламним правом та ін.

Спеціальні загальні суб'єкти мас-медіа права визначаються із спеціального статусу суб'єктів інформаційного права: інформанти – журналіст, репортер; редактор (головний редактор), редакція та інші; інформовані – читач, радіослухач, телеглядач та інші споживачі інформаційної продукції.

Основним предметом (об'єктом) правовідносин у мас-медіа праві пропонується вважати інформаційну продукцію ЗМІ.

З точки зору доктрини поділу права на приватне і публічне мас-медіа право має великий масив норм правил поведінки приватноправового і публічноправового змісту. На рівні публічного права мас-медіа право України має ряд системоутворювальних для його інститутів законодавчих актів. Серед них є такі закони України, як: «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про інформаційні агентства», «Про внесення змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі, гідності та ділової репутації громадян і організацій», «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про видавничу справу», «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України» тощо.

Правовий аналіз мас-медіа законодавства дозволяє зробити висновок, що в ньому комплексно застосовуються методи публічного і приватного права: приписи, дозволи, заборони, визначення імперативних і диспозитивних норм, що є основним методом інформаційного права як комплексної галузі права.

Розкриваючи проблему адміністративної відповідальності посадових осіб за ненадання або несвочасне надання інформації представникам мас-медіа хотілося б, передусім, звернути увагу на аналіз доступу громадян до інформації, яка належить органам державної влади та місцевого самоврядування, адже саме при доступі громадян до такої інформації можуть чинитися адміністративні правопорушення.

Проблематика доступу громадян і представників мас-медіа до інформації про діяльність органів державної влади є об'єктом досліджень вітчизняних й іноземних науковців. Г. С. Мельник зазначає, що «відкритість — основний принцип доступу до офіційної інформації. Інформація про діяльність органів влади всіх рівнів повинна бути відкритою й загальнодоступною. Значення гарантованого доступу до офіційної інформації полягає:

- у відкритості і ясності політичного володарювання;
- зниженні можливостей для корупції;
- утвердженні традиції звіту перед громадськістю» [7].

Російський дослідник вказує на існування причинно-наслідкового зв'язку між рівнем забезпечення доступу представників мас-медіа до офіційної інформації та можливостями для корупції.

Деякі дослідники розрізняють активне і пасивне право на доступ до інформації [10, с. 51–56]. Активне право на доступ до інформації відкриває можливість безпосереднього ознайомлення з інформацією органів виконавчої влади. До процедури активного доступу до інформації органів виконавчої влади дослідники Центру політико-правових реформ зараховують такі форми доступу:

- 1) запит до органів виконавчої влади про надання інформації;
- 2) відвідування відкритих робочих засідань органів влади;
- 3) доступ до відкритих архівів офіційної інформації органів виконавчої влади [10, с. 51].

За способом забезпечення громадян і представників мас-медіа інформацією дослідники виділяють різні форми пасивного доступу: поширення інформації у засобах масової інформації, випуск спеціалізованих брошур і збірників, розміщення інформації в Інтернеті, на офіційних стендах органів виконавчої влади [10, с. 56].

Якщо аналізувати активне і пасивне право на доступ до інформації, то важливим є принцип: активному праву кореспондує обов'язок відповідних суб'єктів задовольнити таке право, пасивне ж право має забезпечуватись їх (зобов'язаних суб'єктів) обов'язком поширювати інформацію вчасно, належним способом, в достатньому обсязі. Це передбачено законодавством України.

Нині в законодавстві України засади доступу до інформації визначає Закон України «Про інформацію» [2]. Доступ до певних видів інформації різними суб'єктами регламентується законами України «Про державну таємницю», «Про науково-технічну інформацію», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про телебачення і радіомовлення», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про телекомунікації», «Про Національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», «Про охорону праці», «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону дитинства», «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» та іншими законами.

Стаття 57 Конституції України передбачає, що «кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними» [1, ст. 57]. Як бачимо, конституційне положення зобов'язує органи державної влади, органи місцевого самоврядування (адже саме їх нормативно-правові акти визначають права і обов'язки громадян) доводити до відома населення і представників мас-медіа зміст норм права.

Закон України «Про інформацію» доповнює систему забезпечення доступу громадян і представників мас-медіа до інформації і визначає, що «органи законодавчої, виконавчої та судової влади України, їх посадові особи зобов'язані надавати інформацію, що стосується їх діяльності, письмово, усно, по телефону чи використовуючи публічні виступи своїх посадових осіб» [2, абз. 6 ст. 32].

Недосконалість чинного законодавства виявляється в положеннях Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), які застосовуються до порушників — не суб'єктів корупційних діянь. Стаття 212-3 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за порушення права на інформацію: неправомірна відмова в наданні інформації, несвочасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у випадках, коли така інформація підлягає наданню на запит громадянина чи юридичної особи відповідно до законів України «Про інформацію», «Про звернення громадян» та «Про доступ до судових рішень», тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від п'ятнадцяти до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [4, ст. 212-3]. Не передбачено жодних санкцій за порушення обов'язку органів державної влади, місцевого самоврядування тощо оприлюднювати певні відомості.

Слід зазначити, що обов'язок відповідних суб'єктів, насамперед, органів державної влади, місцевого самоврядування та їх посадових осіб оприлюднювати певну інформацію є не менш важливим, ніж задоволення інформаційних запитів громадян і представників мас-медіа. Безумовно, існує необхідність закріплення відповідальності осіб, уповноважених на виконання функцій держави, за неналежне

здійснення передбачених законодавством України обов'язків щодо оприлюднення інформації про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування тощо. Адаже нерідко неоприлюднення інформації, оприлюднення неповної, необ'єктивної інформації стає передумовою для зловживань посадовців. Учасники правовідносин, які не інформовані належно, змушені шукати необхідну інформацію «нетрадиційними» (а, можливо, в певних сферах діяльності і «традиційними») шляхами, що спричиняє негативні для держави і суспільства явища та наслідки.

Прикладом закріплення адміністративної відповідальності за неоприлюднення інформації можуть бути положення статті 164-14 КУпАП, відповідно до яких передбачено санкції за неоприлюднення інформації щодо закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти відповідно до вимог законодавства, відображення недостовірних відомостей у звіті про результати здійснення зазначеної процедури [4, ст. 164-14].

Висновки.

1. Сучасне мас-медіа право України є підгалуззю у спеціальній частині інформаційного права, що визначається за об'єктною інституціональною ознакою: як міжгалузєва комплексна інституція права; як інституція права у складі провідних (основних, базових) галузей права (конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального); окремих комплексних галузей права (господарського, фінансового, трудового, екологічного тощо), а також окремих спеціальних галузей права (податкового, бюджетного, повітряного тощо).

2. Як підгалузь інформаційного права мас-медіа право може розглядатися в об'єктивному і суб'єктивному змісті:

- в об'єктивному змісті - це складова сфери суспільних відносин щодо інформації із застосуванням певних технологій її реалізації;

- у суб'єктивному змісті - це множина прав і обов'язків, що виникають при функціонуванні ЗМІ.

За сутністю мас-медіа право може розглядатися: як комплексна сфера суспільних інформаційних відносин; як комплексний напрям наукових досліджень у правознавстві; як навчальна дисципліна.

З точки зору теорії гіперсистем права сучасне мас-медіа право є великою, складною підсистемою, що активно, динамічно розвивається у складі системи інформаційного права у взаємозв'язку з іншими правовими підсистемами, їх інститутами та нормами права, що складають правила поведінки при формуванні та розвитку інформаційного суспільства України як сегмента глобального інформаційного суспільства, яке набуває ознак глобальної кіберцивілізації під впливом розвитку комп'ютерних технологій, зокрема й Інтернету.

3. Зазначимо також, що встановленню адміністративної відповідальності посадових осіб державних органів за неоприлюднення інформації має передувати ґрунтовна науково-аналітична робота щодо визначення переліку відомостей, що мають бути обов'язково оприлюднені, з чітким відмежуванням їх від інформації, доступ до якої обмежується на встановлених законодавством підставах. Зазначене дослідження буде проводитися автором на підставі аналізу численних прикладів реалізації громадянами права на доступ до інформації та випадків порушення такого права.

РЕЗЮМЕ

В дослідженні автор розкриває поняття, сутність та зміст мас-медіа права і визначає засади адміністративної відповідальності посадових осіб за ненадання або несвоєчасне надання інформації представникам мас-медіа. Автором поетапно формулюються аспекти походження і розвитку мас-медіа, структура мас-медіа, з'ясовується методологія теорії сучасного інформаційного права.

Особлива увага приділена автором питанням доступу до інформації представникам мас-медіа, порушенням у цій сфері з боку державних органів та адміністративній відповідальності посадових осіб державних органів за ненадання або несвоєчасне надання інформації.

Ключові слова: мас-медіа, мас-медіа право, інформаційне право доступ до інформації, адміністративна відповідальність посадових осіб державних органів за ненадання або несвоєчасне надання інформації.

РЕЗЮМЕ

В исследовании автор раскрывает понятие, сущность и содержание масс-медиа права и определяет принципы административной ответственности должностных лиц за непредоставление или несвоевременное предоставление информации представителям масс-медиа. Автором поэтапно формулируются аспекты происхождения и развития масс-медиа, структура масс-медиа, выясняется методология теории современного информационного права.

Особенное внимание уделено автором вопросам доступа к информации представителям масс-медиа, нарушением в сфере этой и административной ответственности должностных лиц государственных органов со стороны государственных органов за непредоставление или несвоевременное предоставление информации.

Ключевые слова: масс-медиа, масс-медиа право, информационное право доступ к информации, административная ответственность должностных лиц государственных органов за непредоставление или несвоевременное предоставление информации.

SUMMARY

In research an author exposes a concept, essence and maintenance of mass-media of right and determines principles of administrative responsibility of public servants for an ungrant or ill-timed grant to information to the representatives of mass-media. Stage-by-stage formulated an author aspects of origin and development of mass-media, structure of mass-media, methodology of theory of modern informative right turns out.

The special attention is spared by an author to the questions of access to information to the representatives of mass-media, by violation in the field of it and administrative responsibility of public servants of public organs from the side of public organs for an ungrant or ill-timed grant to information.

Keywords: mass-media, mass-media right, informative right access to information, administrative responsibility of public servants of public organs for an ungrant or ill-timed grant to information.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Брижко В.М. Методологічні та правові засади упорядкування інформаційних відносин : монографія / В.М. Брижко ; рецензенти : академік НАПрН України Тихий В.П., академік НАПрН України Серай М.Я., д.ю.н., професор Арістова І.В., к.ю.н, доцент Яременко О.І. - К. : ТОВ "ПанТот", 2009 р. - 415 с.
2. Петрова Н. Медіа-право / Н. Петрова, В. Якубенко - К., 2007. - 276 с.
3. Погорелова І. Медіакратія / І. Погорелова / "День". - № 162. - (4 вересня 1999 р.).
4. Приступенко Т.О. Деякі аспекти правового регулювання засобів масової інформації України / Т.О. Приступенко // Наукові записки Інституту журналістики. - 2005. - Т. 12.
5. Цимбалюк В.С. Інформаційне право (основи теорії і практики) монографія. / В.С. Цимбалюк. - К. : "Освіта України", 2010. - 388 с.